

УДК 343.321

ШЛАПАЧЕНКО Володимир Миколайович

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШПИГУНСТВО У ФОРМІ ЗБИРАННЯ (СТ. 114 КК УКРАЇНИ)

Постановка проблеми. Розвиток та вдосконалення заходів кримінально-правової охорони державної таємниці (секретної інформації) передбачає ґрунтовне дослідження та вдосконалення диспозиції відповідних норм Кримінального кодексу, зокрема й шпигунства.

При цьому важливими аспектами є: врахування сучасних суспільно-політичних змін у законодавчому регулюванні обігу секретної інформації, максимальна конкретизація термінів та понять, що застосовуються в диспозиції норми, а також дотримання усталених принципів законодавчої техніки.

У диспозиції ст. 114 КК України визначено дві альтернативні форми шпигунства:

– передача іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю;

– збирання із метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю.

Для зручності та лаконічності у цій статті будемо називати ці форми - шпигунство у формі передачі та шпигунство у формі збирання.

На сьогодні тлумачення поняття “збирання”, використане законодавцем при формулюванні відповідної форми шпигунства, потребує суттєвого уточнення та переосмислення. Крім того, неоднозначним та недостатньо розробленим у науці кримінального права є питання доцільності криміналізації збирання секретних відомостей із метою передачі іноземним представникам (по суті, стадії готування до їх передачі) як закінченого злочину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що питання збирання секретної інформації як форми шпигунства як у радянський період, так і за часів незалежної України детально не досліджувалося, і розглядалося науковцями [1-7] переважно у межах загальної кримінально-правової характеристики шпигунства, зокрема його об’єктивної сторони.

Метою статті є розкриття сутності шпигунства у формі збирання, уточнення поняття збирання щодо шпигунської діяльності, з’ясування доцільності криміналізації збирання секретної інформації з метою передачі іноземним адресатам як закінченого

Methods, means and measures for restricted information organisation-legal protection

злочину, та формування відповідних пропозицій із удосконалення диспозиції ст. 114 КК України.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні *збирання* відомостей, що становлять державну таємницю, вітчизняними дослідниками однотайно розуміється як пошук та здобування таких відомостей будь-яким способом із наступним їх зосередженням в одному або кількох місцях. При цьому способами пошуку можуть бути розпитування, відстеження, спостереження, а способами здобування – копіювання, фотографування, зняття інформації з каналів зв'язку, проникнення до комп'ютерних систем, придбання інформаційних носіїв шляхом купівлі, отримання у результаті шантажу або обміну, таємне чи відкрите викрадення, насильницьке заволодіння тощо [1, с. 244; 2, с. 45; 3, с. 87; 4, с. 23; 5, с. 75].

Шпигунство у формі збирання передбачає широке застосовуються спеціальних технічних засобів (акустичних пристроїв (скерованих або вмонтованих мікрофонів, лазерних пристроїв зняття мовної інформації), пристроїв зняття інформації з комунікацій, засобів перехоплення побічних випромінювань, оптичних приладів, електронних пристроїв для фіксування та передавання інформації тощо).

На нашу думку, поширене на сьогодні у науковій літературі тлумачення терміна “*збирання*” щодо шпигунства є безпідставно розширеним. Навряд чи в аналогічному розумінні його можна вживати, наприклад, до статті 34 Конституції України, де проголошується право кожного “ві-

льно *збирати*, зберігати, використовувати та поширювати інформацію”. Тлумачний словник, подаючи дванадцять смислових інтерпретацій слова “збирати” [8, с. 740], не передбачає жодних протиправних дій. Радянський законодавець викрадення не визнавав складовою збирання, а тому окремо зазначав у диспозиції ч. 1 ст. 66 КК УСРР 1922 р., ст. 54⁶ КК УСРР 1927 р., ст. 57 КК УРСР 1960 р. і виключив із неї лише у 1992 році, при внесенні змін до Кримінального кодексу. Радянські дослідники підкреслювали, що викрадення, на відміну від інших способів збирання, передбачає незаконне вилучення відомостей (а точніше – їх матеріальних носіїв) у їх власника, причому вилучення може бути таємним чи відкритим, із застосуванням насильства або обману. При цьому не мало значення чи було володіння інформацією, яку викрали правомірним, чи ні [6, с. 45].

У Кримінальному кодексі Російської Федерації [9] та кодексах переважної більшості пострадянських держав (Литви [10], Латвії [11], Білорусі [12], Молдови [13], Узбекистану [14], Казахстану [15], Киргизії [16], Туркменістану [17], Вірменії [18], Азербайджану [19] тощо) викрадення, поруч із збиранням та зберіганням, розглядається як окрема протиправна дія щодо секретної інформації, яка передбачена об'єктивною стороною шпигунства.

Отже, при вчиненні шпигунства у формі збирання слід розмежовувати законні та незаконні способи збирання. На нашу думку, кримінально-правовій забороні можуть підлягати

Методи, засоби та заходи організаційно-правового захисту інформації з обмеженим доступом

лише незаконні способи збирання, оскільки право, не порушуючи закону вільно збирати будь-яку інформацію, проголошується Конституцією України (ст. 34). Крім того, “з’ясування всіма законними засобами умов і подій в державі перебування і повідомлення про них уряду акредитуваної держави” відповідно до положень Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. [20, с. 124-138] (підпункт «d» п. 1 ст. 3) є однією із офіційних функцій дипломатичного працівника. Подібними є й обов’язки консульських співробітників, викладені у Віденській конвенції про консульські зносини 1963 р. [21] (п. «с» ст. 5).

Логічно припустити, що належно зберігаючи свою таємницю, держава на законодавчому та організаційно-виконавчому рівні має унеможливити правомірне отримання секретів не уповноваженими особами. У протилежному випадку таємниця фактично перестає нею бути, а дії держави щодо кримінального переслідування осіб за отримання секретної інформації без порушення закону нагадують провокацію. Наприклад, не може бути визнано незаконним збирання будь-якої інформації шляхом аналізу відкритих засобів масової інформації, або шляхом підслуховування розмов у міському транспорті, оскільки державою передбачені певні правила нерозповсюдження таємної інформації і порушення цих правил однією особою (наприклад, розголошення) не може автоматично утворювати винуватість іншої особи за їх сприйняття (збирання). За такою ж логікою особа, яка, не порушуючи закону (знай-

шла, почула, розпитала секретноносія), отримала секретну інформацію, а потім розголосила її, – не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за ст. 328 КК України. Такий підхід узгоджується і з положенням п. 5 ст. 42 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” [22], відповідно до якого журналісти не несуть відповідальності за публікацію відомостей, якщо в них розголошується таємниця, яка спеціально охороняється законом, проте ці відомості не було отримано журналістом незаконним шляхом.

До того ж, на сьогодні передавання (отже і збирання з метою передавання) іноземним представникам секретних відомостей не може трактуватися як однозначно протиправне діяння. На відміну від радянських часів, сьогодні це є звичайним і досить поширеним явищем у міжнародних відносинах, а його умови чітко регламентовані вітчизняним законодавством. Іноземцям також може бути надано доступ до державної таємниці України. Таким чином, якщо така інформація збирається з метою передавання або передається іноземній державі чи її представникам у порядку, передбаченому чинним законодавством України, це не може мати кримінально-правового значення. Отже, це ще одна обставина, що зумовлює необхідність в уточненні правового змісту збирання з метою передачі як незаконного, оскільки згадані дії можуть мати і цілком законний характер.

Відтак, криміналізації підлягає лише *незаконне збирання*, під яким слід розуміти здобування чи отрим-

Methods, means and measures for restricted information organisation-legal protection

мання відомостей, що становлять державну таємницю, протиправним способом або без належних правових підстав. Протиправними слід визнавати способи, що передбачають вчинення дій, прямо заборонених законами або підзаконними актами України. Ними, наприклад, можуть бути таємне чи відкрите викрадення матеріальних носіїв (у т.ч. за умов правомірного доступу), неправомірне ознайомлення з документами чи предметами у будь-який спосіб, організація витоку мовної інформації шляхом протиправного використання спеціальних технічних пристроїв, отримання секретних відомостей від фізичних або юридичних осіб, які ними володіють, за підробленими документами, або шляхом обману, шантажу, шахрайства, вимагання, підкупу чи шляхом застосування насильства тощо.

Проте, зауважимо, що при вчиненні шпигунства у формі передачі (незаконного передавання) законність чи незаконність способів їх збирання на кваліфікацію злочину не впливатиме.

Досить непростим та дотепер малодослідженим у науці кримінального права є питання доцільності криміналізації збирання секретних відомостей із метою передачі (по суті, стадії готування до їх передачі) як закінченого злочину. У літературі радянського періоду жодних обґрунтованих думок із цього приводу не наводиться і лише іноді зустрічаються аргументи на кшталт “учитывая повышенную опасность деяний по добытию сведений, закон окончательным преступлением признает не только передачу сведений иностран-

ному государству, иностранной организации или их агентуре, но и их похищение либо собиране для передачи тем же адресатам” [7, с. 135; 23, с. 78], або “шпионаж считается законченным при осуществлении приготовительной шпионской деятельности. Следовательно, при привлечении к уголовной ответственности за шпионаж ст. 19 УК (за КК РСФРР 1926 г. в редакции 11.01.1956 г. – “Видповідальність за готування до злочину та замах на злочин” – В.Ш.) неприменима” [24, с. 11].

У науковій літературі за часів незалежності України ця тема продовжувала залишатися поза увагою дослідників. Лише у 2004 році, коментуючи диспозицію ст. 114 КК України, М.І.Хавронюк зазначив, що “збирання з метою передачі певних відомостей іноземним адресатам згідно із ч. 1 ст. 14 КК України може розглядатися як готування до їх передачі (умисне створення умов для вчинення злочину), тому слова “або збирання з метою передачі” у диспозиції ст. 114 КК є зайвими” [25, с. 120]. Утім, ця думка не викликала полеміки у науковій літературі наступних років, а відтак питання залишилося недослідженим.

Для розуміння логіки конструкції сучасної правової норми (ст. 114 КК України) варто розглянути історичні передумови та правову зумовленість застосованого підходу до кримінально-правової заборони шпигунства.

Криміналізація збирання секретних відомостей як складової шпигунських дій уперше відбулася в законодавствах Австрії, Франції та Німеч-

Методи, засоби та заходи організаційно-правового захисту інформації з обмеженим доступом

чини у другій половині XIX століття. Це було зумовлено активним перерозподілом сфер впливу в тогочасній Європі, зокрема німецько-французькою війною 1870-1871 рр. та подальшою ескалацією напруженості у відносинах цих двох країн. До того передбачені в найбільш прогресивних кодексах Європи шпигунські дії полягали переважно у повідомленнях іноземному уряду або опублікуваннях до загального відома відомостей, які слід було зберігати в таємниці. Практика міждержавного протистояння засвідчила, що правової заборони лише цих дій виявилось замало. Так, наприклад, характеризуючи німецьке кримінальне Уложення в редакції 1870 р. А.С.Резанов зазначає, що “от его уголовной кары ускользала вся шпионская, в тесном смысле слова, деятельность, т.е. собиране, хранение и размножение секретных сведений, а равно злонамеренное проникновение в укрепленные места”. На його думку, це пояснювалося тим, що європейські розвідувальні служби на той час ще не набули достатньої організації й європейські держави не відчували необхідності у запровадженні попереджувальних правових заходів щодо шпигунства [26, с. 8-11].

Утім, після німецько-французької війни в суперництві за лідерство країни Європи почали активно нарощувати свої озброєння. За цих умов приблизний паритет сил європейських армій значно похитнувся, а технічні засоби ведення війни почали набувати значення вирішального фактору. Чисельність та якісний склад армій також зазнали значних змін. В європейських урядах поширюється

усвідомлення того, що збереження своїх позицій на міжнародній арені та розвиток рівноправних відносин з іншими державами неможливі без отримання достовірної інформації про всі зміни у військовому потенціалі вірогідного супротивника. Одночасно, аби зберегти переваги в майбутній війні, держави були зацікавлені до певного часу приховувати власні новації в озброєнні, чисельності, тактиці та організації військ. Така ситуація сприяла активному розвитку розвідувальних служб.

Із урахуванням найбільш загострених відносин найпотужніше шпигунське протистояння розгорнулося між європейськими лідерами – Францією та Німеччиною. Після поразки у війні, зокрема через недостатню протидію шпигунству, Франція вжила заходів щодо удосконалення свого кримінального законодавства. Так, виданий у 1886 р. закон суттєво змінив поняття шпигунства. Крім відкриття або повідомлення супротивнику, розголошення, опублікування чи розмноження таємних відомостей (art. 1 і 2) в Code penal було запроваджено покарання для тих, хто, не маючи на те повноважень, буде здобувати таємниці (art. 3).

Із метою усунення аналогічних прогалин у своєму кримінальному Уложенні (1870 р.) 3 липня 1893 р. у Німеччині було прийнято закон про державну зраду шляхом видачі військових таємниць, де, крім норм, що встановлювали відповідальність за умисне передавання або повідомлення відомостей, що зберігалися в таємниці, та їх опублікування (§ 1 і 2), передбачалося покарання і за збирання секретів (§ 3 і 4).

Methods, means and measures for restricted information organisation-legal protection

Коментуючи це нововведення, А.С.Резанов зазначав: “Наказание за “добывание или узнавание” по германскому закону 1893 г. очень значительное и может достигать до 10 лет каторжной тюрьмы (Zuchthaus), превышая даже по тяжести наказание, определенное в § 2 за передачу или сообщение тайн. В этом пункте сказалась установившаяся практика германского шпионства. Немцы прекрасно понимают, что доказать, какие сведения переданы виновными, иногда не представляется физической возможности. В значительном числе случаев бывает лишь установлено, что обвиняемый передал какие-то сведения, о чем может свидетельствовать захваченная переписка. Можно даже догадываться, по тем выражениям благодарности и похвалы, которые заключаются в письмах, что передано что-то весьма интересное для иностранных властей, но этого еще мало для ответственности за шпионство. По смыслу закона, необходимо точно определить, какие именно сведения переданы виновным. Но как это исполнить? Все переданное уже перешло и, быть может, безвозвратно за границу данного государства; использованные секреты возвращены в надлежащие учреждения; черновики, наброски, заметки и т. п. следы преступной деятельности опытным шпионом уничтожены, – а факт передачи несомненен...”

Ввиду приведенных соображений, § 3 закона от 3 июля вполне логично карал каторжной тюрьмой до 10 лет того, кто умышленно добудет или узнает о секретных сведениях с намерением воспользоваться ими в

целях сообщения другим лицам, угрожая тем опасности Германской империи. По юридической конструкции это постановление предусматривает всего только приготовление к государственной измене путем шпионства в мирное время и, казалось бы, столь жестокое наказание противоречит юридическому смыслу. Однако, с практической стороны, в собирании и добывании военных тайн именно и заключается шпионская деятельность. Нельзя же государственной власти, в угоду теоретическому мышлению, ждать того момента, когда военные секреты будут в руках иностранных властей и когда уже не представится возможным установить, во-первых, что передано, а, во-вторых, задержать виновного, успевшего пересечь пограничную черту” [26, с. 8-11].

У тогочасних європейських кодексах, а також у російських кримінальних Улогах 1845 р. та 1903 р., що запозичили іноземний досвід правотворення, готування до злочину не було кримінально карані, оскільки вважалося, що, по-перше, такими діями не завдається жодної шкоди, а, по-друге, протиправний умисел, що проявляється в готуванні, ще недостатньо сформувався і чи перейде особа до безпосереднього вчинення злочину – невідомо [27, с. 78].

Відтак, за Улогами 1845 р. (ст. 112) та за Улогами 1903 р. (ст. 50) криміналізувалося готування лише до обмеженого кола злочинів (державні злочини, підробка грошей, вбивство та підпал) шляхом включення відповідних дій у диспозицію кримінальної норми. Варто зауважити, що і при такому підході готування

Методи, засоби та заходи організаційно-правового захисту інформації з обмеженим доступом

визнавалося караним лише тоді, коли “оно было остановлено по обстоятельству, от воли виновного не зависящему” (ст. 50 кримінального Уложения 1903 р). Якщо ж особа сама припинила готування, вирішивши не продовжувати своєї злочинної діяльності, воно не каралося взагалі.

Отже, погоджуючись із А.С.Резановим щодо необхідності встановлення відповідальності за збирання секретних відомостей як форми шпигунства, зауважимо, що включення цих дій до диспозиції відповідної норми було на той час *єдиним* можливим способом їх криміналізації.

Успадкувавши такий підхід, радянський законодавець у Кримінальному кодексі УСРР 1922 р. зберіг його у ч. 1 ст. 66, оскільки у цьому кодексі готування як стадія злочинної діяльності теж не було криміналізовано і каралося лише у випадках, коли безпосередньо зазначалося у диспозиції норм як протиправне діяння.

Уже у 1924 р. у ст. 11 прийнятих “Основных начал уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик” було встановлено відповідальність за розпочатий, але не доведений до кінця злочин. Проте, з огляду на власне розуміння цієї новели український радянський законодавець не передбачив відповідальність за готування до злочину в Кримінальному кодексі УСРР 1927 р., не розглядаючи його як початок вчинення злочину. Верховний Суд СРСР опротестував таке рішення (Постанова Пленуму від 7 травня 1928 р. № 20), встановивши, що загальносоюзне кримінальне законодавство під роз-

початим, але незавершеним, злочинном розуміє як замах, так і готування. Президія ЦВК СРСР погодилася із цим визначенням Верховного Суду СРСР і відповідні зміни було внесено в усі кодекси союзних республік [28, с. 338].

Це нововведення не викликало запровадження нового підходу до криміналізації збирання секретних відомостей як готування до вчинення шпигунства у формі передачі. Ситуація не змінилася і за часів чинності Кримінального кодексу УРСР 1960 р., за яким готування до злочину визнавалося суспільно небезпечним, протиправним, винним та караним діянням, а його зміст визначався у ст. 17.

Сьогодні чинний Кримінальний кодекс України 2001 р. визначає готування як незакінчений злочин (ст. 13), розкриваючи його зміст у ст. 14. Отже, збирання з метою передачі іноземній державі чи організації відомостей, що становлять державну таємницю, цілком логічно розглядати як готування до їх передачі і на підставі положень ст. 16 КК України кваліфікувати за ст. 14, ч. 1 ст. 114 КК України. Це дасть змогу не лише привести диспозицію у відповідність до базових положень законодавчої техніки, застосованої в КК України, але й диференціювати покарання за збирання секретної інформації та її передавання.

П.Л.Фріс, висловлюючись щодо кримінально-правової оцінки готування до злочину, зазначив: “Аналіз судової практики, здійснюваний упродовж майже 40 років, свідчить про те, що їй абсолютно невідомі випадки притягнення до кримінальної

Methods, means and measures for restricted information organisation-legal protection

відповідальності за дії, що характеризуються як готування до злочину у “чистому” вигляді. Винятком є лише випадки, коли такі дії утворюють самостійні склади злочину. Таке становище зумовлене складністю процесу доказування по цій категорії справ і бажанням працівників правоохоронних органів здобути більш важливі докази вини особи. Як правило, відомості про готування до злочинів містяться в оперативних матеріалах органів МВД, СБУ, податкової міліції. Таке становище не може бути визнане як законне. Фактично правоохоронні органи такими діями дають можливість злочинцю “заглибитися” у процес вчинення злочину, закінчити його, допускаючи часто завдання злочином тяжких наслідків, замість того, щоб припинити його на ранній стадії” [29, с. 171].

Відтак, підтримуючи позицію М.І.Хавронюка, вважаємо, що слова “або збирання з метою передачі” з диспозиції ч. 1 ст. 114 КК України слід виключити.

Разом із тим, збирання секретних відомостей представником іноземної держави чи організації потребує уточнення стадії вчинення злочину, оскільки за умов безпосереднього отримання ним інформації необхідності в її передачі вже немає, оскільки суб’єкт сам є адресатом шпигунства, а відтак збирання здійснюється без такої мети і не може розглядатися як готування до здійснення передачі. Представник іноземної держави (наприклад, дипломат, розвідник чи урядовець) може використати отриману секретну інформацію не лише для передачі уряду своєї країни, а для

прийняття самостійного важливого рішення, що відноситься до його компетенції та знаходиться у межах повноважень, делегованих йому його державою. Тому, на нашу думку, у цьому випадку збирання слід розглядати як закінчений злочин і доцільно визначити у диспозиції ст. 114 КК України як окремий склад злочину.

Більшість науковців шпигунство у формі збирання з метою передачі іноземним адресатам відомостей, що становлять державну таємницю, вважають закінченим вже із моменту початку збирання відомостей як процесу [3, с. 87; 30, с. 28]. Інші автори [1, с. 245; 5, с. 75; 31, с. 104; 32, с. 50], дотримуються дещо іншого погляду, відмінність якого полягає у визначенні початку збирання як досягнення конкретного результату – отримання інформації. За такого підходу шпигунство у формі збирання вважається закінченим злочином лише з моменту *заволодіння* певним обсягом секретних відомостей.

Очевидно, що перший погляд ґрунтується на визначенні шпигунства у формі збирання усіченим складом злочину, який має місце тоді, коли у диспозиції статті Особливої частини як ознака об’єктивної сторони вказується на незакінчене діяння. В юридичній літературі зазначається, що у злочинах із усіченим складом законодавець залежно від описання діяння у кримінально-правовій нормі переносить момент його закінчення на більш ранню стадію – готування до злочину чи замаху на нього [29, с. 47; 30, с. 86-87; 33, с. 54-55]. Щоправда, В.О.Навроцький вважає, що в усічених складах ці стадії вчинення

Методи, засоби та заходи організаційно-правового захисту інформації з обмеженим доступом

злочину взагалі не можуть мати місце, оскільки вже початок виконання діяння визнається закінченим злочином. Тому злочин із усіченим складом, на його думку, є закінченим з моменту початку виконання суспільно небезпечного діяння, вказаного у диспозиції статті Особливої частини [34, с. 140].

Прихильники іншої думки розглядають шпигунство у формі збирання злочином із формальним складом, а відтак пов'язують його закінчення з виконанням певних дій із збирання секретних відомостей, які передбачають їх виявлення та отримання. На наш погляд, такий підхід більше відповідає сутності шпигунської діяльності.

Зауважимо, що за умови визнання збирання з метою передачі готуванням до шпигунства у формі передачі дискусійності розглянутого вище питання практично втрачається.

З огляду на те, що шпигунство у формі збирання вважаємо закінченим злочином лише з моменту виявлення та отримання відомостей, тобто заволодіння певним обсягом секретних відомостей, цю форму шпигунської діяльності варто визначити із вжи-

ванням саме цього терміна, який, на відміну від “збирання”, має лише два смислових значення – брати щось у своє розпорядження, привласнювати, захоплювати та опанувати чи здобувати [8, с. 689; 35, с. 551]. Зауважимо також, що саме запобігання заволодінню секретною інформацією іноземними державами, іноземними юридичними особами без громадянства та громадянами України, яким не надано допуску та доступу до неї, законодавець визначає одним із завдань РСО в Законі України “Про державну таємницю” (ст. 21). Отже, запропоновану нами дефініцію “незаконне збирання” доцільно уточнити, застосувавши у диспозиції ст. 114 КК України термін “незаконне заволодіння”.

Висновки. З огляду на викладене у законодавстві про кримінальну відповідальність шпигунство як протиправну діяльність доцільно визначити як “Незаконне передавання іноземній державі, іноземній організації або їх представнику відомостей, що становлять державну таємницю, або незаконне заволодіння такими відомостями представником іноземної держави чи іноземної організації”.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. – 3-є вид., переробл. та доповн.. – К. : Атіка, 2003. – 1056 с.
2. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / П.С.Матишевський. – К. : А.С.К., 2001. – 352 с.
3. Навроцький В.О. Кримінальне право України: Особлива частина : курс лекцій / В.О.Навроцький. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 771 с.

4. Кримінальне право України: Особлива частина : підруч. / М.І.Бажанов, В.Я.Тацій, В.В.Сташис, І.О.Зінченко та ін. ; за ред. М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В.Я.Тація. – К. : Юрінком Інтер ; Х. : Право, 2002. – 496 с.
5. Бантишев О.Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : моногр. / О.Ф.Бантишев. – К. : Вид-во НА СБ України, 2004. – 122 с.
6. Дьяков С.В. Ответственность за государственные преступления / С.В.Дьяков,

Methods, means and measures for restricted information organisation-legal protection

- А.А.Игнатъев, М.П.Карпушин. – М.: Юрид. лит., 1988. – 224 с.
7. Анашкин Г.З. Ответственность за измену родине и шпионаж / Г.З.Анашкин. – М.: Изд-во “Юрид. лит.”, 1964. – 228 с.
8. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. / укл.: В.В.Яременко, О.М.Сліпушко. – К.: Аконт, 2008. – Т. 1. – 912 с.
9. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / отв. ред. В.М.Лебедев. – 2-е изд., доп. и испр. – М.: Юрайт-Издат, 2002. – 760 с.
10. Уголовный кодекс Литовской Республики / науч. ред. В.Павилониса; предисл. Н.И.Мацнева; пер. с литовского В.П.Казанскене. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 470 с.
11. Уголовный кодекс Латвийской Республики / науч. ред. и вступ. статья А.И.Лукашова и Э.А.Саркисовой; пер. с латыш. А.И.Лукашова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.
12. Уголовный кодекс Республики Беларусь. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 474 с.
13. Уголовный кодекс Республики Молдова / вступ. статья А.И.Лукашова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 308 с.
14. Уголовный кодекс Республики Узбекистан / вступ. статья М.Х.Рустамбаева, А.С.Якубова, З.Х.Гулямова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 338 с.
15. Уголовный кодекс Республики Казахстан / предисл. И.И.Рогова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 466 с.
16. Уголовный кодекс Кыргызской Республики / предисл. А.П.Стуканова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 352 с.
17. Уголовный кодекс Туркменистана. – Ашхабад: Туркменистан, 1997. – 352 с.
18. Уголовный кодекс Республики Армения / науч. ред. Е.Р.Азаряна, Н.И.Мацнева; предисл. Е.Р.Азаряна; пер. с армян. Р.З.Авакяна. – СПб.: Изд-во Р.Асланова “Юридический центр Пресс”, 2004. – 450 с.
19. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / науч. ред., предисл. И.М.Рагимова; пер. с азербайдж. Б.Э.Аббасова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 325 с.
20. Международное право в документах: учеб. пособ. / сост. Н.Т.Блатова. – М.: Юрид. лит., 1982. – 856 с.
21. Венская конвенция о консульских сношениях от 24 апреля 1963 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.businesspravo.ru/Docum/Docum_Show_DocumID_36550.html.
22. Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” 1992 р., в редакції Закону від 11 травня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
23. Уголовная ответственность за государственные преступления: учеб. / [Д.И.Богатиков, И.А.Бушуев, Н.М.Иванов и др.]. – М.: Изд-во ВШ КГБ, 1974. – 292 с.
24. Альтшулер И.К. Развитие советского законодательства по борьбе с государственными преступлениями (ст. 58^б УК РСФСР) в период до Великой Отечественной войны: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / И.К.Альтшулер. – М., 1955. – 14 с.
25. Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М.І.Хавронюк. – К.: Істина, 2004. – 504 с.
26. Резанов А.С. Немецкое шпионство / А.С.Резанов. – Петроград: Издание М.А.Суворина, 1915. – 336 с.
27. Курс правоведения по народной энциклопедии изд. 1911 г. [Электронный ресурс] // Информационно-образовательный юридический портал Allpravo.ru. – 2007. – Т. 1: Общественно-юридические науки. – Электронная библиотека. – Режим доступа: <http://allpravo.ru/library/doc542p0/instrum1706/item1732.html>.
28. История советского уголовного права [Электронный ресурс]

Методи, засоби та заходи організаційно-правового захисту інформації з обмеженим доступом

- / [А.А.Герцензон, И.С.Грингауз, Н.Д.Дурманов и др.] // Allpravo.ru. – 2003. - Издание 1947. – 468 с. – Режим доступа : <http://www.allpravo.ru/library/doc101p0/instrum107/>.
29. Фріс П.Л. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / П.Л.Фріс. – К. : Атіка, 2004. – 488 с.
30. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / [М.І.Бажанов, Ю.В.Баулін, В.І.Борисов та ін.]; за ред. М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В.Я.Тація. – К.-Х. : Юрінком Інтер – Право, 2002. – 416 с.
31. Кузнецов В.О. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини : навч. посіб. / В.О.Кузнецов, М.П.Стрельбицький, В.К.Гіжевський. – К. : Істина, 2005. – 380 с.
32. Картавцев В.С. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (наукові засади кваліфікації) : навч. посіб. / В.С.Картавцев. – К. : Вид-во НА СБ України, 2004. – 57 с.
33. Кримінальне право в запитаннях і відповідях: Загальна частина : посіб. для підготовки до іспитів / за заг. ред. В.А.Клименка. – К. : Атіка, 2003. – 288 с.
34. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. / В.О.Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
35. Словник синонімів української мови : у 2 т. / [уклад. : А.А.Бурячок, Г.М.Гнатюк, С.І.Головащук та ін.]. – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 1. – 1040 с.
-
-

Аннотація: В статье рассматриваются вопросы нормативно-правового усовершенствования уголовно-правовой ответственности за шпионаж (ст. 114 УК Украины).

Ключевые слова: шпионаж, уголовная ответственность.

Abstract: The article considers the issues of the legal improvement of criminal responsibility for espionage (article 114 CC of Ukraine).

Key words: espionage, criminal responsibility.